

Prijeboj kao način ispunjenja obveza

Gordana Muraja*

Obveze prestaju i obračunskom namirom, odnosno prijebojem između osoba među kojima je više međusobnih odnosa u kojima se svaka od njih pojavljuje kao dužnik i kao vjerovnik.

1. Što je prijeboj?

Kad se u nekim od međusobnih obveznih odnosa iste osobe pojavljuju u svojstvu vjerovnika, a u nekima od njih u svojstvu dužnika, obveze mogu prestati prijebojem.

Prijeboj je obračunsko ispunjenje pri kojem jedna od ugovornih strana obvezu ispunjava jednostranom izjavom, a time drugu stranu dovodi u situaciju da je i njena obveza ispunjena. Ako su ostvarene pretpostavke za prijeboj, do prestanka obveza dolazi prijebojem kroz međusobno obračunavanje potraživanja koje dužnik ima prema vjerovniku s vjerovnikovim potraživanjem prema dužniku.

Prijeboj kao institut uređen je Zakonom o obveznim odnosima (NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22. i 155/23, dalje u tekstu ZOO).

2. Što je kompenzacija?

U pravnom prometu, pa čak i u sudskoj praksi, prijeboj se naziva i *kompenzacijom*, što dolazi od latinskog *compensare*, a znači izjednačiti, ali i nadoknaditi, dati odštetu za nešto izgubljeno, ustupljeno ili oduzeto. Iz definicija koje nudi Hrvatski jezični portal¹ i drugi rječnički izvori slijedi da je kompenzacija širi pojam od prijeboja. Primjerice, suština naknade štete je u nadoknadi (kompenzaciji) za pretrpljene bolove. Iz ovog je primjera jasno da nisu u pitanju istovrsne obveze, a ipak se radi o kompenzaciji – ali ne i o prijeboju. Zato bi izraz *kompenzacija* trebalo izostaviti iz upotrebe za institut prijeboja uređen ZOO-om, odnosno za prijeboj istovrsnih tražbina. To se ne čini izvjesnim. U prvom redu, naslov odsjeka koji uređuje prijeboj sadrži i riječ kompenzacija napisanu u zagradi, pa se iz toga da zaključiti da zakonodavac smatra da se radi o sinonimima, a i zato što se korištenje tog izraza jako udomaćilo upravo za prijeboj novčanih tražbina.

Također, treba razlikovati prijeboj između dužnika i vjerovnika kao institut uređen Zakonom o obveznim odnosima od *višestruke kompenzacije* koja se provodi radi namirenja novčanih obveza između više pravnih osoba. Kod višestruke kompenzacije traže se poveznice između pravnih osoba s dugovanjima / potraživanjima pa se nenamirene obveze obračunski podmiruju između više osoba koje prije toga nisu nužno bile u nekom pravnom odnosu. Da bi se uopće

mogla provesti pravila provedbe prijeboja se utvrđuju ugovorom, dakle tu se radi o namirenju na temelju ugovornog odnosa.

3. Kada može doći do prijeboja?

Zakonsko uređenje prijeboja započinje utvrđenjem u članku 195. ZOO-a da dužnik može prebiti tražbinu s protutražbinom vjerovnika, ako obje tražbine glase na novac ili druge zamjenljive stvari istog roda i iste kakvoće i ako su obje dospjele.

3.1. Istovrsnost potraživanja

Potraživanja moraju biti istovrsna i sastojati se od zamjenjivih stvari istog roda i iste kakvoće pa slijedi da je prijeboj moguć i kad tražbina nije izražena u novcu: zamjenjive stvari iste kakvoće mogu biti i roba. To je teorija.

Međutim, u stručnim se člancima napominje da se stručnjaci ne slažu o tome je li potraživanje izraženo u jednoj valuti istovrsno potraživanju s potraživanjem u drugoj valuti², odnosno mogu li se ta dva potraživanja prebiti. Kad se to ima u vidu, za prijeboj ispunjenjem obveze u robu pitanja se samo množe, a pregled sudske prakse nije dao rezultate koji bi upućivali na odgovor pa ovu temu nije moguće nadopuniti stajalištima sudske prakse.

3.2. Dospjelost potraživanja

Dospjelo je ono potraživanje čije ispunjenje vjerovnik već može zahtijevati od dužnika, odnosno kada su rokovi za dobrovoljno ispunjenje postojećih obveza već istekli.

Obveze dopijevaju o roku dopijeca koji se za novčane obveze može, ali i ne mora posebno ugovoriti. Rok dopijeca se može i ugovoriti između ugovornih partnera, s time da pravne osobe trebaju voditi računa da članak 11. Zakona o financijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi (NN 108/2012., 144/2012., 81/2013., 112/13., 71/15. 78/15. i 114/22) određuje da se u poslovnim transakcijama među poduzetnicima za ispunjenje novčane obveze

* Mag. iur. Gordana Muraja, odvjetnica, Odvjetnički ured MURAJA, odvjetnik.muraja.com

¹ <https://hjp.znanje.hr/>

² Mr. sc. Jelena Čuveljak: Prijeboj / kompenzacija. Nažalost, nije moguće navesti točnu adresu jer je članak svojedobno objavljen na stranicama Trgovačkog suda u Zagrebu, a u međuvremenu su svi sudovi dobili novo mjesto za svoje mrežne stranice pa se čini da je većina stručnih članaka koje su neki sudovi objavljivali na svojim mrežnim stranicama od tada nedostupna. Pretraživanje internetskim pretraživačem i dalje nudi poveznicu za preuzimanje članka, ali nije moguće pronaći poveznicu na polaznu stranicu, dapače, sustav na adresi sudovi.hr javlja „Odabrana stranica nije pronađena jer ne postoji ili je obrisana.“

može ugovoriti rok ispunjenja do 60 dana. Isti članak dalje razrađuje i druga pitanja koja se odnose na rok ispunjenja i dospijeće obveze pa se u odnosima s pravnim osobama treba rukovoditi spomenutim Zakonom.

Kad se radi o fizičkim osobama, rok dospijeća nije propisan zakonom, pa ni Zakon o zaštiti potrošača ga ne određuje, i time svakoj ugovornoj strani daje slobodu odrediti rok u kojem je obvezu potrebno podmiriti.

4. Uzajamnost potraživanja

Da bi ih bilo moguće prebiti, potraživanja moraju biti uzajamna, odnosno između dužnika i vjerovnika moraju postojati obvezni odnosi iz kojih slijedi da su obje strane istovremeno vjerovnik i dužnik. Prijeboj potraživanja koje prema vjerovniku ima neka treća osoba u pravilu nije moguć na temelju pravila koja ZOO postavlja za prijeboj.

ZOO u članku 197. ZOO izričito utvrđuje da dužnik ne može prebiti ono što duguje vjerovniku s onim što vjerovnik duguje njegovom jamcu, ali jamac može prebiti dužnikove obveze prema vjerovniku s dužnikovom tražbinom prema vjerovniku. Isto tako vlasnik stvari založene za osiguranje tuđe obveze može od vjerovnika zahtijevati da mu vrati založenu stvar kad se udovolji pretpostavkama za prestanak te obveze prijebojem, a i u situaciji kad vjerovnik propusti obaviti prijeboj.

4.1. Uzajamnost potraživanja i ustup tražbina

S obzirom na zakonske odredbe o uzajamnosti tražbina sudska praksa morala se izjasniti i o tome radi li se o uzajamnim tražbinama ako je tražbina na vjerovnika prenesena ugovorom. O tom se pitanju u revizijskom predmetu Rev 1712/2015-2³ izjasnio VSRH te utvrdio da je prijeboj moguć ako je tražbina vjerovniku ustupljena:

Neosnovano tuženik u reviziji tvrdi da tužiteljica nije mogla staviti u prijeboj tražbine kojih tužiteljica nije bila vjerovnik (konkretno, tražbine drugih suinvestitora na temelju ništavog Ugovora), već samo svoj dio te tražbine.

... Kako su osobe navedene kao suinvestitori prenijeli – cedrali svoja potraživanja iz Ugovora, a takav prijenos nije zabranjen, to su pravilno primijenili materijalno pravo nižestupanjski sudovi kada su otklonili prigovor nedostatka uzajamnosti obveza stranaka. Na navode revizije još valja odgovoriti da izjave koje su suinvestitori naknadno potpisali i ovjerili, a kako bi pisano potvrdili ranije sklopljeni ugovor o ustupu s tužiteljicom, ne znače da su ti ugovori tek tada sklopljeni i da raniji usmeni ugovori ne bi izazivali pravni učinak.

4.2. Ispunjenje ustupitelju

Ugovorom o ustupu tražbine stari vjerovnik (cedent) svoju tražbinu prenosi na drugu osobu koji tim prijenosom postaje novi vjerovnik (cesionar), pa je dužnik (cesus) nakon prijenosa dužan obvezu ispuniti novom vjerovniku. Među-

tim, ako nije posebno ugovoreno da vjerovnik neće moći prenijeti tražbinu na drugoga ili da je neće moći prenijeti bez dužnikova pristanka (članak 80. ZOO) tražbina može biti prenesena novom vjerovniku i bez suglasnosti dužnika. No iako za ustup tražbine nije potreban pristanak dužnika, ustupitelja članak 82. ZOO obvezuje da o ustupanju obavijesti dužnika.

Upravo zbog obveze starog vjerovnika (cedenta) na obavijest dužniku, članak 82. ZOO u stavku 2. uređuje situaciju u kojoj je obveza ustupljena, ali dužnika nitko nije o tom ustupanju obavijestio pa određuje da je ispunjenje starom vjerovniku prije obavijesti o ustupanju pravovaljano i oslobađa dužnika obveze ako nije znao za ustupanje.

U revizijskom predmetu Rev 4451/2019-2 o kojem je odlučivao, VSRH je upravo za ovakav slučaj ukazao da se dužnik oslobodio obveze ispunjenjem prema ustupitelju:

... kako iz činjenica utvrđenih u postupku koji je prethodio reviziji, proizlazi da tužitelj kao dužnik nije bio obaviješten o ustupu, niti je za njega znao, dužnik se ispunjenjem obveze prema ustupitelju, obveze oslobodio, makar u tom trenutku ustupitelj nije više bio nositelj tražbine. Dakle, riječ je o iznimci od pravila koje zahtijeva uzajamnost međusobnih tražbina koja se prebija, odnosno koja omogućuje da se obveza prijebojem ispuni prema osobi koja je tražbinu prenijela, a o tome nije obavijestila dužnika.

No ako je dužnik znao za ustupanje, obveza ostaje i on ju je dužan ispuniti, kako određuje članak 82. ZOO u stavku 2. Na prvi pogled se čini da uređenje može dovesti do toga da bi dužnik trebao dva puta podmiriti tražbinu, no zapravo se radi o tome da dužnik koji je nakon obavijesti o prijenosu tražbine ispunio obvezu starom vjerovniku može tražiti povrat isplaćenog iznosa (uzmimo da se radi o novcu) od starog vjerovnika, ali po drugom pravnom temelju tj. po pravilima o stjecanju bez osnove. Sporno će tu biti upravo to što je dužnik obaviješten o ustupu, pa je unatoč tome ispunio obvezu starom vjerovniku, no nema dvojbe da dužnik nije u obvezi dva puta podmiriti istu tražbinu, samo će radi povrata sredstava morati voditi poseban sudski postupak.

4.3. Prijeboj u uvjetima blokade računa

Fizičke osobe protiv kojih je u tijeku prisilna naplata tražbina ovrhom sredstava po računu kod banke zaštićene su odredbama o izuzimanju od ovrhe i utvrđenjem primitaka na kojima je ovrha ograničena.

No kad se ovrha na novčanim sredstvima provodi protiv pravne osobe, pokretanjem ovrhe ovrhovoditelj stječe založno pravo na novčanom iznosu koji je potreban za podmirenje njegove tražbine. Ako na računu nema dovoljno sredstava za namirenje tražbine koja se naplaćuje ovrhom, nakon pokretanja ovrhe nastupa *blokada računa*, koju Zakon o provedbi ovrhe na novčanim sredstvima (NN, br. 68/18, 2/20, 46/20, 47/20, dalje: ZPONS) u zakonskim definicijama članka 3. definira kao zabranu isplate i prijenosa novčanih sredstava s računa ovršenika, što se odnosi na sve naloge osim na naloge na temelju ZPONS.

³ Sve spomenute odluke VSRH objavljene su na Portalu sudske prakse, sudskapraksa.csp.vsrh.hr

Glava III. Zakona o provedbi ovrhe na novčanim sredstvima uređuje i obračunsko plaćanje pa u članku 15. daje zakonsku definiciju da je *obračunsko plaćanje namira međusobnih novčanih obveza i potraživanja između sudionika obračunskog plaćanja bez uporabe novčanih sredstava, a provodi se ustupom potraživanja, asignacijom te drugim oblicima namire međusobnih novčanih obveza i potraživanja*. U stavku 2. ovaj članak zabranjuje poslovnom subjektu sklapanje ugovora radi obračunskog plaćanja ako mu je račun blokiran, *odnosno ako tim obračunskim plaćanjem kao vjerovnik tražbine onemogućuje ili izbjegava primitak ispunjenja obveze u novcu*.

Iz odredbi ZPONS vidljivo je da on zabranjuje ustup (cesiju) i asignaciju. Zbunjujuće je što ZPONS zabranjuje i *druge oblike namire* jer, kao što je prikazano na temelju odredbi ZOO, ako su obje obveze dospjele prije nego je nastupila blokada računa i prijeboj međusobnih obveza je moguć. Zbog zabrana u ZPONS-u nije moguće zaključivanje pravnih poslova kojima bi ovršenik nakon pokretanja ovrhe ustupio tražbinu radi namirenja svoje obveze prema trećemu.

5. Zastarjela tražbina

Članak 198. ZOO izričito navodi da se dug može prebiti sa zastarjelom tražbinom samo ako tražbina još nije bila zastarjela u trenutku kad su se stekle pretpostavke za prijeboj.

Nakon izjave o prijeboju smatra se da je prijeboj nastao onog časa kad su se za to stekli uvjeti. Kako taj trenutak može biti u prošlosti, pa jedna od tražbina u trenutku prijeboja može biti i u zastari, može se zaključiti da izjava o prijeboju djeluje retroaktivno.

Ako se vjerovnik s time složi, moguće je prebiti i zastarjele tražbine. Odnosno, ako dužnik da izjavu o prijeboju za zastarjelu tražbinu, vjerovnik tome mora odmah prigovoriti jer o zastari prava na naplatu brigu mora voditi vjerovnik pojedine obveze zbog toga što se sud *neće obazirati na zastaru ako se dužnik nije na nju pozvao* (članak 214. stavak 3. ZOO), pa se to načelo primjenjuje i u situacijama kad predmet (još) nije na sudu.

6. Izjava o prijeboju kao jednostrana izjava volje

I kad se steknu uvjeti, da bi prijeboj nastao potrebno je da jedna od strana drugoj strani dostavi izjavu o prijeboju.

Izjava o prijeboju je jednostrani akt kojim jedna od strana izjavljuje da prebija međusobne obveze. Druga se strana ne mora s prijebojem suglasiti jer do prijeboja dolazi neovisno o njenoj suglasnosti. Naravno da je, u prvom redu radi održanja poslovne suradnje bez sporova, poželjno s drugom stranom usuglasiti stanje duga, pa i prijeboj. Međutim, ako su tražbine nesporne, ako druga strana nije prigovarala na izdani račun, do prijeboja će doći kad jedna strana da izjavu o prijeboju i dostavi je drugoj strani, i u situaciji kad druga strana nije s njime suglasna.

Za davanje izjave o prijeboju nije propisana posebna forma. No, kao i kod svakog drugog pravnog posla potrebno je osigurati sve potrebne podatke o dužniku i vjerovniku

te dospjelim obvezama dužnika prema vjerovniku i obrnuto, kao primjerice broj računa, datum dospelja i iznos. Budući da se radi o pravnom poslu koji je po svojoj pravnoj prirodi zapravo namirenje, izjavu o prijeboju treba potpisati osoba ovlaštena za zastupanje.

Međutim, do prijeboja neće doći ako druga strana nije o prijeboju obaviještena. O tome se Vrhovni sud RH izjasnio u revizijskom predmetu Rev 622/2023 te je u dijelu presude koji ovdje nije citiran uputio na primjenu odredbe čl. 4. ZOO koja od sudionika obveznih odnosa traži da se pridržavaju načela savjesnosti i poštenja. U konkretnoj situaciji je sud zaključio da strana kojoj je prijeboj izjavljen nije izbjegavala dostavu te zaključio:

... prijeboj nastaje kada druga strana, koja postupa sukladno načelu savjesnosti i poštenja, tu izjavu o prijeboju primi, odnosno kada na drugi način o njoj bude obaviještena.

Dakle, tek ako su ispunjene sve pretpostavke izjava o prijeboju ima konstitutivan učinak i smatra se da je prijeboj nastao onog časa kad su se stekli uvjeti za prijeboj tražbina.

7. Tražbine koje ne mogu prestati prijebojem

ZOO u članku 200. utvrđuje i tražbine koje ne mogu prestati prijebojem, a to su: 1) tražbina koja se ne može zaplijeniti; 2) tražbina stvari ili vrijednosti koje su dužniku bile dane na čuvanje ili posudbu, ili koje je dužnik uzeo bespravno ili ih bespravno zadržao; 3) tražbina nastala namjernim prouzročenjem štete; 4) tražbina naknade štete nanese oštećenjem zdravlja ili prouzročenjem smrti; 5) tražbina koja potječe iz zakonske obveze uzdržavanja.

Prema odredbi članka 201. ZOO prijeboj nije moguć ni ako je tražbina dužnika dospjela tek nakon što je netko treći stavio zabranu na vjerovnikovu tražbinu prema dužniku. Ovdje se radi o zabrani prijeboja do kojeg bi došlo nakon pokretanja ovrhe jer vjerovnik / ovrhovoditelj stječe založno pravo na tražbini iz koje traži namirenje. Mogućnost prebijanja isključena je samo onda ako je potraživanje dužnika dospjelo nakon što je vjerovnikovo potraživanje već zaplijenjeno. No ako je dužnikovo potraživanje dospjelo prije toga, nema zapreke prijeboju jer, kao što je napomenuto u odlomku 5., nakon izjave prijeboj nastaje kad su se za njega stekli uvjeti, odnosno u prošlosti.

8. Prijeboj obveza za javna davanja

Neizrečena predmnijeva prijeboja kako ga određuje ZOO, a bez koje nema ni prijeboja: tražbina i protutražbina u trenutku prijeboja moraju pravno i faktično postojati. Da bi se utvrdilo postoji li obveza treba sagledati pravne odnose na kojima se prijeboj temelji.

Kad se radi o javnim davanjima utvrđenima različitim posebnim propisima na njih se primjenjuje Opći porezni zakon (NN, br. 115/16, 106/18, 121/19, 32/20, 42/20, 114/22⁴, dalje OPZ) koji u članku 129. upućuje na podrednu primjenu ZOO za sve što samim OPZ-om nije uređeno.

⁴ Redakcijski pročišćeni tekst s mrežnih stranica Porezne uprave, porezna-uprava.hr na dan 22.5.2024.

Stavak 2. članka 129. OPZ propisuje da porezni obveznik može prebijati porezne dugove iz porezno-dužničkog odnosa samo s nespornim ili pravomoćno utvrđenim poreznim obvezama.

U odluci iz revizijskog postupka Rev 198/2018-3 pred VSRH citira se ranija inačica i broj članka OPZ, ali i trenutno važeći OPZ sadrži istovjetnu odredbu u članku 129., stavku 2. Također i Zakon o komunalnom gospodarstvu u članku 76. sadrži odredbu istovjetnu odredbi ZKG na koju se ova presuda poziva:

11.3. Kako nesporno tužitelj nije platio iznose utvrđene pravomoćnim i ovršnim rješenjem o komunalnom doprinosu ... to njegove tražbine nema niti je dospjela pa nije niti ispunjen uvjet iz odredbe čl. 195. ZOO za prestanak obveze kompenzacijom a kako to pravilno utvrđuju nižestupanjski sudovi.

12. ... sukladno odredbi Zakona o komunalnom gospodarstvu ... komunalni doprinos je novčano javno davanje, pa se sukladno čl. 1. i 2. toč. 8. Općeg poreznog zakona ... pa se na njega supsidijarno primjenjuju odredbe Općeg poreznog zakona. Prijeboj međusobnih poreznih dugova prema Općem poreznom zakonu moguć je samo s nespornim ili pravomoćno utvrđenim poreznim obvezama (čl. 115. st. 2. OPZ). ...

12.2. U okolnostima konkretnog slučaja potraživanje tužitelja je tuženik osporio u ovom postupku a tužitelj nije nikada postavio zahtjev upravnom tijelu za povrat navedenih sredstava (jer se pravo na povrat uplaćenog doprinosa određuje rješenjem upravno tijelo u posebnom upravnom postupku, a dospijeva na temelju konačnog i pravomoćnog rješenja) niti je pokrenuo postupak kod suda pa nije ispunjen uvjet iz čl. 115. OPZ za prestanak obveze kompenzacijom.

9. Uračunavanje ispunjenja

Pravila o uračunavanju ispunjenja koja utvrđuje članak 171. ZOO primjenjuju se i u slučaju prijeboja. Članak 171. ZOO utvrđuje da će se u slučaju više istorodnih obveza između istih osoba koje su djelomično namirene, ako o tome ne postoji sporazum vjerovnika i dužnika, uračunavanje obaviti onim redom koji odredi dužnik najkasnije prilikom ispunjenja. Kad nema dužnikove izjave, obveze se namiruju po tome kad je koja dospjela, pa se prvo namiruju one koje su najmanje osigurane, a ako su sve podjednako osigurane prvo se namiruju one koje su dužniku najotegotnije. Ako su i po tim elementima obveze jednake, namiruju se redom kojim su nastale, a ako su nastale istodobno ispunjenje se raspoređuje na sve obveze razmjerno njihovim iznosima.

Kod prijeboja se također primjenjuje i pravilo iz članka 172. ZOO da se (ako dužnik nije specificirao koji dug podmiruje) za dug kod kojeg dužnik pored glavnice duguje i kamate i troškove prvo namiruju troškovi, zatim kamate i napokon glavnica.

IMATE PITANJE?

Slobodno nam se obratite sa svim dilemama i pitanjima.
Tu smo za Vas.

pitajcentar@tim4pin.hr